

תשוקה והנאה*

ז'יל דלז

1. אחת התיזות המהותיות של לפקה ולהעניש¹ עסקה במערכי הכוח השלטוני.¹ היא נראתה לי מהותית משלושה טעמים: א. בפני עצמה וכיחס ל"שמאלנות": חידוש פוליטי עמוק של תפיסת הכוח השלטוני בניגוד לכל תיאוריה של המדינה; ב. ביחס למישל, כיוון שהיא אפשרה לו לחרוג מהשניות של תבניות דיסקורסיביות ותבניות לא דיסקורסיביות שעדיין התקיימו בארכיאולוגיה של הידע,² ולהסביר כיצד שני סוגי התבניות התפצלו וקיבלו ביטוי מקטע אחר מקטע (מבלי לדמות זו לזו או לצמצם את האחת לשנייה). העיקר לא היה במחיקת המובחנות אלא במציאת סיבה ליחסים ביניהן; ג. להשגת תוצאה מדויקת: מערכי הכוח השלטוני לא נבעו מדיכוי וגם לא מאידיאולוגיה. מדובר אפוא בשבר ביחס לשתי החלופות, שאותן כולם פחות או יותר קיבלו ללא ערעור. במקום דיכוי או אידיאולוגיה, לפקה ולהעניש יצר מושג של נורמליזציה ושל [סוגי] משמעת.^{II}

2. נראה לי שתיזה זו על מערכי הכוח מתפצלת לשני כיוונים, שכלל אינם סותרים זה את זה, אך עם זאת הם מובחנים. בכל אופן, אי־אפשר היה לצמצם מערכים אלה למנגנון המדינה. אבל לפי אחד הכיוונים, הם כללו ריבוי מפורז, הטרונגי, מיקרו־מערכים. לפי הכיוון האחר, הם הפנו לדיאגרמה, לסוג של מכונה מופשטת אימננטית לשדה החברתי כולו (כך הפנאופטיזם המוגדר על ידי הפונקציה הכללית של לראות בלי להיות נראה, הניתנת ליישום ביחס לריבוי כלשהו). זה היה כמו שני כיוונים של מיקרו־ניתוח, ששניהם היו חשובים באותה מידה, כיוון שהשני אפשר לראות שמישל לא הסתפק ב"תפזורת".

* תרגמה מצרפתית אריאלה אזולאי. הערות אלו של דלז פורסמו ב־1994 ב־*Magazine Littéraire* (גיליון 325), 17 שנים לאחר כתיבתן. 15 שנים של ידידות ודיאלוג אינטלקטואלי עמוק בין דלז לפוקו — שהניבו מסות נפלאות שכל אחד מהם כתב על חברו — נפסקו ב־1977 ולא חודשו מעולם. הערות אלו, שאינן אלא מכתב הזמנה שביקש דלז להעביר לפוקו — באמצעות פרנסוא אוולד שאחראי גם לפרסומן ב־1994 — היו האקורד האחרון של ידידות זו. מראי המקום וההערות נוספו בשעת פרסום הטקסט על ידי מערכת כתב־העת הצרפתי (והן ממוספרות להלן); בתרגום לעברית נוספו הערות הקשורות לתרגום (הערות המתרגמת מסומנות בספרות רומיות).

¹ Michel Foucault, 1975. *Surveiller et Punir*. NRF: Gallimard

¹ לכל אורך הטקסט, pouvoir תורגם לכוח שלטוני, force לכוח, ו־rappports de force ליחסי כוח.

² Michel Foucault, 1969. *L'Archeologie du Savoir*. NRF: Gallimard

^{II} פוקו, ודלז בעקבותיו, משתמשים בכפל המשמעות של המילה discipline: תחום ידע (דיסציפלינה) ומשמעת.

3. הרצון לדעת³ צועד צעד חדש ביחס ללפקה ולהעניש. נקודת המבט נשארת בעינה: לא דיכוי ולא אידיאולוגיה. אבל, כדי לומר זאת בקצרה, מערכי הכוח השלטוני אינם מסתפקים בהיותם מנרמלים, הם נוטים להיות מכוננים (של מיניות). הם אינם מסתפקים עוד בעיצוב ידעים, הם מכוננים אמת (אמת של הכוח השלטוני). הם אינם מתייחסים עוד ל"קטגוריות" שלמרות הכל נותרו שליליות (שיגעון, עבריינות בתור מושא לכליאה), אלא לקטגוריה שניתן לכנותה חיובית (מיניות). נקודה אחרונה זו מקבלת אישור בראיון לקינזון (Quinzaine)⁴ בעמוד 5 למעלה. בעניין זה אני מאמין שהניתוח בהרצון לדעת הוא בבחינת התקדמות נוספת. הסכנה היא: האם מישל חוזר למשהו אנלוגי ל"סובייקט המכונן", ומדוע הוא מגלה צורך להקים לתחייה את האמת, גם אם הוא מייצר ממנה מושג חדש? אלו אינן השאלות שלי, אבל אני חושב ששאלות שגויות אלו יעלו כל עוד מישל לא יבהיר זאת.

4. לגבי, השאלה הראשונה היתה הטבע של המיקרו-ניתוח שמישל ייסד מאז לפקח ולהעניש. ההבדל בין "מיקרו" ל"מקרו" לא היה כמוכך הבדל של גודל, כמוכך שבו המיקרו-מערכים התייחסו לקבוצות קטנות (ההתפשטות של המשפחה אינה קטנה מזו של כל תבנית אחרת). גם לא מדובר בדואליות מבחון, כיוון שישנם מיקרו-מערכים אימננטיים למנגנון המדינה ומקטעים של מנגנון מדינה שבעצמם חודרים למיקרו-מערכים — אימננטיות מושלמת של שני הממדים. האם מכך יש להבין שמדובר בהבדל בקנה-מידה? עמוד 132 בהרצון לדעת דוחה פרשנות זו על הסף. אבל נראה שעמוד זה מפנה את המקרו למודל אסטרטגי, ואת המיקרו למודל טקטי. זה מפריע לי, משום שנראה לי שלמיקרו-מערכים יש אצל מישל מימד אסטרטגי (בעיקר אם מביאים בחשבון את הדיאגרמה שהם בלתי נפרדים ממנה). כיוון נוסף יהיה זה של "יחסי כוח" בתור מגדירים של המיקרו: ראו במיוחד הראיון בקינזון. אבל נדמה לי שמישל טרם פיתח נקודה זו: תפיסתו המקורית של יחסי כוח, מה שהוא מכנה יחס של כוח, ושהוא בבחינת מושג חדש כמו כל היתר. בכל אופן, המיקרו והמקרו נבדלים בטבעם, הטרוגניים. זה אינו מבטל כלל את האימננטיות של שניהם. אבל השאלה שלי תהיה זו: האם הבדל זה בטבעם עדיין מאפשר לנו לדבר על מערכי כוח שלטוני? המונח של המדינה אינו ישים ברמה של המיקרו-ניתוח כיוון שכמו שמישל אומר, העניין אינו במיניאטוריזציה של המדינה. אבל האם המונח כוח שלטוני ישים, האם גם הוא אינו מיניאטוריזציה של מושג גלובלי? מכאן אני מגיע להבדל הראשון ביני לביין פוקו. אם פליקס⁵ ואני מדברים על הסתנפות של תשוקה,^{III} זה כיוון שאינני בטוח שהמיקרו-מערכים יכולים להיות מתוארים במונחים של כוח שלטוני. בעבורי, הסתנפות של תשוקה מסמנת שהתשוקה לעולם איננה היקבעות "טבעית" או "ספונטנית". הפיאודליות למשל היא

³ Michel Foucault, 1976. *Histoire de la Sexualité: La volonté de savoir*. NRF: Gallimard

⁴ "יחסי הכוח השלטוני עוברים בתוך הגוף" (ראיון עם לוסט פינאס), פורסם ב-"*La Quinzaine Littéraire*", גיליון 247, ינואר 1977.

⁵ מדובר כמוכך בפליקס גואטרי.

^{III} דלו ושותפו לכתובה המאוחרת, פליקס גואטרי, מרבים להשתמש במונח *agencement*, שפירושו לחבר משהו למשהו, להרכיב אותו עליו ולהתאימו. המונח מבוסס על המונח *agence*, שזהו מסוף, סניף או

הסתנפות שמפעילה מחדש את היחסים עם החיה (הסוס), האדמה, הדה-טריטוריאליזציה (קרבות אבירים, מסע הצלב), הנשים (האהבה האבירית) וכו'. מדובר בהסתנפויות מטורפות לגמרי אבל כאלה שאפשר למקם אותן באופן היסטורי. בכל הקשור אלי, אומר שהתשוקה מתרצצת בהסתנפות זו של הטרוגנים, בסוג זה של "סימביוזה": תשוקה והסתנפות נתונה חד הם, תפקוד-במשותף. כמובן שהסתנפות של תשוקה תכלול מערכי כוח שלטוני (למשל הכוחות השלטוניים הפיאודליים) אבל יהיה צורך למקם אותם בקרב הרכיבים השונים של ההסתנפות. לפי ציר ראשון, בהסתנפויות התשוקה נוכל להבחין בין הגדות ובין מצבי הדברים (בהתאמה עם ההבחנה בין שני סוגי התבניות או הריבויים אצל מישל). לפי ציר אחר, נבחין בין הטריטוריאליזציה והרה-טריטוריאליזציות לבין תנועות הדה-טריטוריאליזציה המביאות להסתנפות (למשל, כל תנועות הדה-טריטוריאליזציה שסוחפות את הכנסייה, האבירות, האיכרים). מערכי הכוח השלטוני יגחו בכל מקום שבו מתבצעות רה-טריטוריאליזציות, אפילו אם הן מופשטות. מערכי הכוח השלטוני יהיו אפוא רכיב אחד בהסתנפויות. אבל ההסתנפויות יכללו גם קצוות של דה-טריטוריאליזציה. בקיצור, מערכי הכוח השלטוני לא יהיו אלה שיבצעו את פעולת ההסתנפות, והם גם לא יהיו מכוננים, אלא ההסתנפויות התשוקה יפזרו תבניות של כוח שלטוני לפי אחד הממדים שלהן. זה יאפשר לי להשיב לשאלה שמבחינתי, להבדיל ממישל, היא הכרחית: כיצד יכול הכוח השלטוני להיות מושא לתשוקה? ההבדל הראשון לגבי יהיה אפוא שהכוח הוא ריגוש (affection) של התשוקה (בהנחה שהתשוקה לעולם איננה "מציאות טבעית"). כל זה לגמרי בקירוב: היחסים בין שתי התנועות, זו של הדה-טריטוריאליזציה וזו של הרה-טריטוריאליזציה, מסובכים יותר מכפי שאני מתאר אותם. כמובן זה, התשוקה נראית לי ראשונית ובבחינת יסוד של המיקרו-ניטוח. 5. אני חדל מללכת בעקבות מישל בנקודה שנראית לי מכרעת: לא אידיאולוגיה ולא דיכוי — למשל, להיגדים או ליתר דיוק להגדות אין שום קשר לאידיאולוגיה. להסתנפויות התשוקה אין דבר וחצי דבר עם הדיכוי. ביחס למערכי הכוח השלטוני, כמובן שאין לי אותה נחישות של מישל — המעמד הדר-משמעי שיש להם בעבורי מביא אותי להיות מעורפל: בלפקח ולהעניש מישל אומר שהם מנרמלים וממשמעים; אני הייתי אומר שהם מקודדים ועושים רה-טריטוריאליזציה (אני מאמין שגם כאן מדובר ביותר מאשר הבדלים מילוליים). אבל בהינתן הקדימות שאני מעניק לתשוקה ביחס לכוח השלטוני, או התכונה המשנית שמערכי הכוח השלטוני לובשים בעיני, הפעולות שלהם שומרות על אפקט דכאני כיוון שהם מוחצים לא את התשוקה בתור נתון טבעי אלא את הקצוות של ההסתנפויות התשוקה. אני מתייחס לאחת התיזות היפות ביותר בהרצון לדעת: המערך של המיניות מצמצם את המיניות למין (להבדלים בין המינים וכו'; והפסיכואנליזה שקועה לגמרי בצמצום הזה). אני רואה בכך אפקט של דיכוי, בדיוק על הגבול בין המיקרו למקרו: המיניות בתור ההסתנפות של

סוכנות. בחרתי לתרגם את המונח להסתנפות תוך שמירה על הזיקה לסניף — שזוהי יחידה סדרתית החוזרת על עצמה ומקושרת ליתר היחידות.

תשוקה שבאופן היסטורי נתונה לשינויים ולהיקבעויות, עם קצוות של דה-טרטוריאליזציה, של שטפים ושילובים, תצומצם לרגע אחד מולרי (molaire), "המין"; גם אם הליכי צמצום אלה אינם דכאניים, ככל שההסתנפויות נקטעות, האפקט (הלא-אידיאולוגי) נהיה דכאני, לא רק בפוטנציאלים שלהן אלא במיקור-מציאות שלהן. הן אינן יכולות להמשיך ולהתקיים אלא בתור פנטזמות שמשנות אותן ומסיטות אותן לחלוטין מדרכן, או בתור דברים מבישים וכו'. ישנה בעיה קטנה שמעניינת אותי מאוד: מדוע אחדים מבין אלה "הסובלים מהפרעות" נגישים יותר לבושה ואפילו תלויים בה יותר מאחרים (למשל אלה הסובלים מבריחת שתן או האנורקטים כמעט שאינם נגישים לבושה). יש לי אפוא צורך במושג מסוים של דיכוי, לא במובן שהדיכוי מתייחס לספונטניות, אלא במובן שלהסתנפויות הקולקטיביות יהיו ממדים רבים, ומערכי הכוח השלטוני אינם אלא מימד אחד מתוכם.

6. נקודה מכרעת נוספת: אני מאמין שלתיזה "לא דיכוי" — לא אידיאולוגיה" יש מקבילה, וייתכן שהיא עצמה תלויה במקבילה זו. שדה חברתי אינו מוגדר באמצעות הסתירות שלו. המונח של סתירה הוא מונח גלובלי, לא מתאים, שמלכתחילה נובעת ממנו מורכבות חזקה של "סתירות" במערכי הכוח השלטוני (למשל, שני המעמדות, הבורגנות והפרולטריון). למעשה, נראה לי שחידוש גדול נוסף של התיאוריה של מישל הנו: חברה אינה סותרת את עצמה, או כמעט שלא. אבל התשובה שלו היא: החברה מתארגנת באופן אסטרטגי, היא מארגנת אסטרטגיות. בעיני זה יפה מאוד, אני רואה היטב את ההבדל העצום (אסטרטגיה — סתירה), בעניין זה אני צריך לקרוא מחדש את קלאוזביץ' (Clausewitz). אבל אני לא מרגיש נוח ביחס לרעיון הזה. ביחס אלי, אומר: שדה חברתי — חברה — אינו סותר את עצמו, אבל הדבר הראשוני הוא הבריחה שלו, הוא בורח קודם מכל מקום, קווי הבריחה הנם [הדבר] הראשוני (גם אם "ראשוני" אינו במובן כרונולוגי). קווי הבריחה, המהווים את הריזום או את הקרטוגרפיה, רחוקים מלהיות מחוץ לשדה החברתי או לצאת ממנו. קווי הבריחה זהים פחות או יותר לתנועות הדה-טרטוריאליזציה: לא נובעת מהם שום חזרה לטבע, אלו הם קצוות של דה-טרטוריאליזציה בהסתנפויות של התשוקה. קווי הבריחה שמונחים בבסיס הפיאודליות הם [הדבר] הראשוני; הדבר דומה גם לגבי המאות ה-18 עד ה-20, או לגבי התהוות הקפיטליזם. קווי הבריחה אינם בהכרח "מהפכניים", להפך, אותם מערכי הכוח השלטוני יבקשו לאטום, לכתור. סביב המאה ה-19, כל קווי הדה-טרטוריאליזציה מואצים: הפלישות האחרונות, כנופיות השודדים, הדה-טרטוריאליזציה של הכנסייה, הגירות של איכרים, תמורות באבירות, תמורות בערים שבהדרגה עוזבות את המודלים הטריטוריאליים, התמורה במטבע שמוזרם לערוצים חדשים, השינוי בתנאים של הנשיות, כולל תימות של אהבה חצרונית שעושה דה-טרטוריאליזציה אפילו לאהבה האבירית וכו'. האסטרטגיה תוכל להיות משנית בלבד ביחס לקווי הבריחה, להטיות שלהם, לאוריינטציות שלהם, להתכנסותם או להתבדרותם. גם כאן, אני מזהה את קדימות התשוקה כיוון שהתשוקה מצויה בדיוק בקווי הבריחה, בהטיות ובהיפרדות של השטף. התשוקה מתערבבת בהם. נראה לי, אם כן, שמישל מתמודד עם בעיה שלגבי אין לה כלל אותו מעמד. כיוון שאם בצורה כלשהי מערכי הכוח

השלטוני מכוננים, ורק תופעות של "התנגדות" יכולות לצאת נגדם — השאלה תהיה בנוגע למעמד של תופעות אלה. בפועל, גם הן יהיו לא אידיאולוגיות ולא אנטי-דכאניות. מכאן חשיבותם של שני עמודים בהרצון לדעת, שבהם מישל אומר: שלא יגרמו לי לומר שתופעות אלו הן אשליה... אבל איזה מעמד הוא יעניק להן? כאן ישנם כמה כיוונים: א. זה של הרצון לדעת (עמ' 126–127), שבמסגרתו תופעות ההתנגדות הן כמו דימוי מהופך של המערכים, אותן תכונות, נפיצות (diffusion), הטרוגניות וכו'. הן עומדות "ביחס אליהם"; אבל נראה לי שכיוון זה חוסם את המוצא בה-במידה שהוא מצביע על מוצא כזה; ב. הכיוון שעולה מהראיון בפוליטיק הבדו (Politique Hebdo):⁶ אם מערכי הכוח השלטוני הם מכונני אמת, אם ישנה אמת של הכוח השלטוני, האסטרטגיה הנגדית צריכה להיות סוג של כוח שלטוני של האמת נגד הכוחות השלטוניים. מכאן הבעיה של תפקיד האינטלקטואל אצל מישל; והאופן שבו הוא מציג מחדש את קטגוריית האמת, כיוון שכשהוא מחדש אותה לחלוטין והופך אותה לתלויה בכוח השלטוני, האם חידוש זה ימציא לו חומר שניתן להפנותו כנגד הכוח השלטוני? אבל בנקודה זו, איני רואה כיצד. צריך לחכות שמישל יציג את התפיסה החדשה הזו ברמת המיקרו-ניתוח; ג. כיוון שלישי יהיה זה של ההנאות, הגוף והנאותיו. גם כאן מדובר מבחינתי בצפייה דומה, כיצד ההנאות מחיות את כוחות הנגד, וכיצד הוא תופס את המונח של ההנאה. נראה לי שישנם שלושה מונחים שמישל עוסק בהם במובן שונה לגמרי, אבל הוא עדיין לא פיתח אותם: יחסי כוח, אמיתות, הנאות. בעיות מסוימות מתעוררות אצלי ואינן מתעוררות אצל מישל, כיוון שלגביו הן נפתרות מראש דרך מחקריו. ובכיוון ההפוך, בשביל לעודד את עצמי אני אומר לעצמי שישנן בעיות אחרות שאינן עולות אצלי ובהכרח עולות אצלו מתוך התיזות והרגשות שלו. לא נראה לי שלקווי הבריחה ולתנועות הדה-טריטוריאליזציה יש מקבילה אצל מישל בתור היקבעויות קולקטיביות היסטוריות. לגבי, אין בעיה שהמעמד שלה הוא של תופעות התנגדות, וזאת כיוון שקווי הבריחה הם ההיקבעויות הראשוניות; משום שהתשוקה מסנפת את השדה החברתי, דווקא מערכי הכוח הם אלה שבעת ובעונה אחת מיוצרים על ידי הסתנפויות אלה ומוחקים ואוטמים אותן. אני חולק עם מישל את התיעוב כלפי אלה שמכנים את עצמם שוליים: הרומנטיקה של השיגעון, העבריינות, הפרברסיה, הסמים שמבחינתי הם פחות ופחות נסבלים. אבל קווי הבריחה, כלומר ההסתנפויות של התשוקה, אינם נוצרים לדידי על ידי השוליים. להפך, אלו הם קווים אובייקטיביים שחוצים את החברה, שבה השוליים מתמקמים במקום זה או אחר בשביל ליצור פיתול, התעקלות, קידוד מחדש. אין לי אפוא צורך במעמד של תופעות התנגדות: אם הנתון הראשוני של חברה הוא שהכל בורח בה, הכל עובר בה דה-טריטוריאליזציה. מכאן שבאופן תיאורטי, מעמד האינטלקטואל והבעיה הפוליטית לא יהיו זהים לגבי מישל ולגבי (בהמשך אנסה להבהיר כיצד אני תופס את ההבדל).

7. בפעם האחרונה שהתראינו, בנחמדות ומתוך חיבה גדולה, מישל אמר לי: אני

⁶ "הפונקציה הפוליטית של האינטלקטואל", פורסם ב-"Politique Hebdo", גיליון 29, נובמבר-דצמבר 1976.

יכול לסבול את המילה תשוקה; גם אם אתה משתמש בה באופן שונה, איני יכול שלא לחשוב או לחיות [את הרעיון] שתשוקה=חסך, או שאומרים על התשוקה שהיא כבושה. מישל הוסיף: בעוד שאני, מה שאני מכנה "הנאה", זה אולי מה שאתה מכנה "תשוקה"; בכל מקרה, יש לי צורך במילה אחרת מתשוקה. כמובן, גם הפעם, זה לא רק הבדל סמנטי. כיוון שמבחינתי, איני סובל את המילה "הנאה". אבל מדוע? לדידי תשוקה אינה כוללת שום חסך; היא גם איננה בבחינת נתון טבעי; התשוקה והסתנפות של הטרונגנים שמתפקדים הם אותו הדבר; בניגוד לסטרוקטורה או לגנזה (genèse) התשוקה היא תהליך; בניגוד לרגש (sentiment) היא ריגוש (affect); בניגוד לסובייקטיביות היא "ככות" (haecceité) (אינדיבידואליות של יום, של עונה, של חיים); בניגוד לדבר או לדמות היא אירוע. ובעיקר נובע ממנה כינון של שדה אימננטיות או של "גוף ללא איברים", שמוגדר רק על ידי אזורים של עוצמות, ספים, שיפועים, שטפים. הגוף הזה הוא ביולוגי בהכרח והוא קולקטיבי ופוליטי; ההסתנפויות מתבצעות ומתפרקות בו, הוא זה הנושא את קצוות הדה-טריטוריאליזציה של ההסתנפויות או את קווי הברחה. הוא משתנה (הגוף ללא איברים של הפיאודליות אינו זהה לזה של הקפיטליזם). אם אני מכנה אותו גוף ללא איברים, זה כיוון שהוא מנוגד לכל רובדי הארגון, [ארגון] האורגניזם, אבל הוא מנוגד גם להתארגנויות של הכוח השלטוני. מכלול ההתארגנויות של הגוף הוא בדיוק זה שינפץ את המישור או את שדה האימננטיות, ויכפה על התשוקה טיפוס אחר של "מישור", המרכיב בכל פעם את הגוף ללא איברים. אם אני אומר כל זאת בצורה מבובלת כל כך, זה כיוון שמתעוררות אצלי בעיות אחדות ביחס למישל: א. איני יכול להעניק להנאה שום ערך חיובי, כיוון שנראה לי שההנאה קוטעת את התהליך האימננטי של התשוקה; ההנאה נראית לי שייכת לצד של הרבדים ושל הארגון; במסגרת אותה תנועה התשוקה מוצגת כמי שכפופה לחוק מבפנים ומוטעמת על ידי ההנאות מבחוץ; בשני המקרים, מדובר בשלילת שדה האימננטיות שהוא ייחודי לתשוקה. אני אומר שלא במקרה מישל מייחס חשיבות מסוימת לסאד ואני, לעומת זאת, למזוך.^{IV} לא מספיק לומר שאני מזוכיסט ומישל סאדיסט. זה טוב ויפה אבל זה לא אמיתי. מה שמעניין אותי אצל מזוך אלו אינם הכאבים, אלא הרעיון שהנאה קוטעת את החיוביות של התשוקה ואת כינון שדה האימננטיות שלה (באותו אופן, או דווקא באופן אחר, גם באהבה החצרונית, [מדובר ב]כינון של שדה אימננטיות או של גוף ללא איברים שבו התשוקה אינה חסרה דבר, והיא נשמרת ככל האפשר מן ההנאות המאיימות לקטוע את התהליך שלה). ההנאה נראית לי האמצעי היחיד שמאפשר לאישיות או לסובייקט "למצוא את עצמם" בתהליך שמציף אותם. זוהי הרה-טריטוריאליזציה. מנקודת המבט שלי, התשוקה מתייחסת באופן זהה לחוק של החסר ולנורמה של ההנאה; ב. לעומת זאת, הרעיון של מישל, שלפיו למערכי הכוח השלטוני יש יחס מיידי וישיר לגוף, הוא מהותי. אבל לדידי,

^{IV} דלו הקדיש ספר לזאכר-מזוך. שני פרקים מתוכו תורגמו לעברית, ראו יצחק בנימיני ועידן צבעוני (ערכו), 2001. עבד, התענגות, אדון, פטיש, רסלינג, תל-אביב.

זה רק במידה שהם כופים ארגון על הגופים. בעוד שהגוף ללא איברים הוא מקום או סוכן של דה-טריטוריאליזציה (ומכאן מישור אימננטיות של תשוקה), ההתארגנויות כולן, השיטה כולה של מה שמישל מכנה "ביו-כוח" מבצעת רה-טריטוריאליזציות של הגוף; ג. האם אוכל לחשוב על מקבילות מהטיפוס הזה: מה שלגבי הוא "גוף ללא איברים" תואם את מה שלגבי פוקו הוא "גוף-הנאות"? ההבחנה שמישל דיבר אתי עליה, "גוף-בשר" – האם אני יכול לקשר אותה ל"גוף-ללא-איברים-אורגניזם"? עמ' 190 בהרצון לדעת הוא חשוב מאוד, [הוא עוסק ב]חיים כמעניקי מעמד אפשרי לכוחות התנגדות. לגבי, חיים אלה, בדיוק אלה שלורנס מדבר עליהם, כלל אינם טבע, הם בדיוק המישור של האימננטיות המשתנה של התשוקה, מבעד לכל ההסתנפויות המתקבעות. תפיסת התשוקה אצל לורנס, ביחס לקווי הבריחה החיוביים (פרט קטן): האופן שבו מישל נעזר בלורנס בסוף הרצון לדעת מנוגד לאופן שבו אני משתמש בו).

8. האם מישל התקדם בבעיה שהעסיקה אותנו: לשמר את הזכויות של מיקרו-ניתוח (פיזור, הטרוגניות, תכונה התפצלותית) ועם זאת למצוא סוג של עיקרון מאחד שלא יהיה מהטיפוס של "מדינה", "מפלגה", טוטליזציה, ייצוג? קודם כל, מן הצד של הכוח השלטוני עצמו: אני חוזר לשני הכיוונים של לפקח ולהעניש, מצד אחד תכונה מפורזת ומפוצלת של מיקרו-מערכים, אבל מצד אחר, נראה לי שגם דיאגרמה או מכונה מופשטת שמכסה את המכלול של השדה החברתי נשארה בעייתית בלפקח ולהעניש: היחס בין שתי הערכאות של המיקרו-ניתוח. אני מאמין שהשאלה משתנה קצת בהרצון לדעת: שם, שני הכיוונים של המיקרו-ניתוח יהיו דווקא של [צורות]-המיקרו-משמעת מצד אחד, והתהליכים הביו-פוליטיים מצד אחר (עמ' 188). זה מה שרציתי לומר בנקודה ג של הערות אלה. אלא שנקודת המבט של לפקח ולהעניש תציע שהדיאגרמה שאיננה ניתנת להעמדה על הערכאה הגלובלית של המדינה עשויה לבצע מיקרו-איחוד של המערכים הקטנים. האם מכאן צריך להבין שתפקיד זה יהיה כעת של התהליכים הביו-פוליטיים? אני מודה שהמונח דיאגרמה נראה לי עשיר מאוד: האם מישל יפגוש בו שוב במגרש החדש הזה? אבל מן הצד של קווי התנגדות, או מה שאני מכנה קווי בריחה, כיצד יש לתפוס את היחסים של ההטיות, ההתחברויות, תהליכי האיחוד? הייתי אומר שגם לשדה האימננטיות הקולקטיבי, שבו ברגע נתון מתבצעות ההסתנפויות ובו הן משרטטות את קווי הבריחה שלהן, יש דיאגרמה אמיתית. צריך אם כן למצוא את ההסתנפות המורכבת המסוגלת לממש את הדיאגרמה הזו תוך הפעלה של התחברות הקווים וקצוות הדה-טריטוריאליזציה. במובן זה דיברתי על מכונת מלחמה השונה לגמרי הן ממנגנון המדינה והן מן המוסדות הצבאיים, אבל גם על מערכי כוח שלטוני. אם כן, יהיה לנו מצד אחד: מדינה-דיאגרמה של כוח שלטוני (המדינה היא המכשיר המולרי המבצע את המיקרו-נתונים של הדיאגרמה בתור מישור של ארגון); מצד אחר, מכונת מלחמה – דיאגרמה של קווי בריחה (מכונת המלחמה היא ההסתנפות שמבצעת את המיקרו-נתונים של הדיאגרמה בתור מישור של אימננטיות). אני עוצר בנקודה זו, כיוון שזה יפעיל שני טיפוסים של מישורים שונים מאוד, סוג של מישור ארגון טרנסצנדנטי כנגד

מישור אימננטי של הסתנפויות, שיחזירו אותנו לבעיות הקודמות. ובעניין זה, איני יודע כיצד למקם את עצמי ביחס למחקרים העכשוויים של מישל. (תוספת: מה שמעניין אותי בשני המצבים המנוגדים של המישור והדיאגרמה הוא העימות ההיסטורי ביניהם הלוכש צורות מגוונות מאוד. במקרה האחד, מדובר במישור ארגון והתפתחות שהוא סמוי מטבעו אבל מאפשר לראות כל דבר נראה; במקרה האחר, מדובר במישור אימננטיות שאין בו אלא מהירויות והאטות, אין התפתחויות והכל בו נראה, נשמע וכו'. המישור הראשון אינו מתערבב עם המדינה, אלא קשור בה; השני, לעומת זאת, קשור למכונת המלחמה, לחלום בהקיץ של מכונת מלחמה. קובייה [Cuvier], אבל גם גיתה, מנסחים את הטיפוס הראשון של המישור ברמה של הטבע; הלדרלין ב־Hypérion, אבל יותר מכך קלייסט, מנסחים את הטיפוס השני. בבת אחת, שני טיפוסים של אינטלקטואלים ונישן להשוות את מה שמישל אומר ביחס לזה עם מה שמישל אומר על עמדת האינטלקטואל. או גם במוסיקה, העימות בין שתי התפיסות של המישור הסונורי. כך ניתן להסביר את הקשר כוח־שלטוני־ידע כפי שמישל מנתח אותו: מן הכוחות השלטוניים נובע מישור־דיאגרמה מהטיפוס הראשון [למשל העיר היוונית והגיאומטריה האוקלידית]. אבל במהופך, מן הצד של כוחות־הנגד ופחות או יותר עם מכונת המלחמה, ישנו המישור השני, סוגים של ידעים מינוריים [הגיאומטריה הארכימדית או הגיאומטריה של הקתדרלות שהמדינה תילחם בהן]; [האם מדובר ב]ידע המיוחד לקווי התנגדות ושאינן לו אותה צורה כמו לידע האחר?)